

Linas Jašinauskas

(Uniwersytet Witolda Wielkiego, Kowno)

ORCID: 0000-0002-4968-412X

**Problematyka odrodzenia
oraz współistnienia Litwy i Polski
w podręcznikach wydanych na Litwie**

Nauczanie historii rozumie się współcześnie jako proces, w trakcie którego nauczyciele pomagają uczniom zrozumieć złożoność postrzegania przeszłości oraz stwarzają możliwość wspólnego konstruowania narracji historycznej w oparciu o różnorodne źródła¹. Umożliwiając uczniom kształtowania poglądów ważne jest, aby wykorzystywać w tym celu podręczniki i inne pomoce dydaktyczne, których treść nakłania do unikania jednostronnych ocen, a także rozpoznawania stereotypów i kształtowania własnych przekonań w oparciu o wiarygodne dane i argumenty. Taką wizją nauczania od 1992 r. kieruje się Polsko-Litewska Dwustronna Komisja Ekspertów do badania problemów nauczania historii i geografii, której członkowie dużo uwagi poświęcają analizie sposobu, w jaki przedstawiane są w podręcznikach fakty i procesy odmiennie opisywane i wartościowane w sąsiadujących ze sobą państwach². Niniejszy artykuł stanowi uzupełnienie dotychczas szczupłego stanu badań nad podręcznikami na Litwie i w Polsce – przybliży to, jak w podręcznikach historii wydanych na Litwie interpretowana jest historia stosunków litewsko-polskich, szczególnie w zakresie treści dotyczących tak ważnego etapu w rozwoju obu narodów, jakim była odbudowa ich państwowości. Celem niniejszego artykułu jest zatem ukazanie charakterystycznych cech narracji historycznych mówiących o powstaniu państw: litewskiego i polskiego, w podręcznikach wydanych na Litwie w pierwszych dwóch dekadach XXI w. Autor zastanawia się, czy podręczniki dostarczają wyłącznie informacji na omawiany temat, czy też zawierają materiał zachęcający uczniów do tworzenia własnej, popartej argumentami narracji historycznej, w tym w kwestii idei odrodzenia państwowości Litwy i Polski na początku XX w., porusza też zagadnienia związane z koncepcjami realizacji tych wyzwań dydaktycznych, osiągniętymi rezultatami i dostrzeżonymi problemami.

Bazę empiryczną analizy stanowią teksty z podręczników historii dla klas: piątej, szóstej, dziesiątej i dwunastej, tj. 14 książek z listy podręczników dla klas 5–12 wydanych w latach 2007–2017. Uwzględnione zostały podręczniki opracowane po wprowadzeniu w 2008³ oraz 2011 r.⁴ zmian do programu nauczania. Informację o nich można znaleźć w wykazie podręczników i innych pomocy dydaktycznych do nauczania przedmiotów kształcenia ogólnego⁵ (baza ta od 2011 r. informuje o podręcznikach poddanych ocenie ekspertów i dopuszczonych przez Ministerstwo Oświaty i Nauki Republiki Litewskiej do użytku w szkołach).

---

¹ S.G. Grant, *History Lessons: Teaching, Learning, and Testing in U.S. High School Classrooms*, New Jersey 2003, s. 32–37; M.G. Viator, *Developing Historical Thinking through Questions*, „Social Studies” 2012, Vol. 103 (5), s. 198–200.

² A.P. Kasperavičius, *Activities and significance of the bilateral Lithuanian – Polish History Teaching Commission*, „Studies of Lithuania’s History” 2011, Vol. 28, s. 172–178.

³ *Pagrindinio ugdymo istorijos bendroji programa [Podstawa programowa dla szkoły podstawowej]*, Vilnius 2008, http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pagrindinis_ugdymas_bendras.aspx [ostatnia weryfikacja 14 III 2022 r.].

⁴ *Vidurinio ugdymo istorijos bendroji programa [Podstawa programowa dla szkoły średniej]*, Vilnius 2011, http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/vidurinis_ugdymas_bendras_2.aspx, [ostatnia weryfikacja 14 III 2022 r.].

⁵ Baza danych podręczników i innych pomocy dydaktycznych do nauczania przedmiotów kształcenia ogólnego, <https://www.emokykla.lt/bendrasis/mokykis/vadoveliu-db/naujausivadoveliai>, [ostatnia weryfikacja 14 III 2022 r.].

W badaniach zastosowano jakościową analizę treści podręczników⁶. Przyjrano się następującym zagadnieniom narracji historycznej w podręcznikach:

- a) **co i jak mówią podręczniki o państwowości Litwy**, np. kiedy pojawiła się i jak była urzeczywistniana idea państwa narodowego; kto tworzył państwo litewskie i w jaki sposób doszło do jego odrodzenia (czy uczniom przedstawia się zarówno romantyczną, jak i krytyczną wizję wydarzeń); jak interpretuje się rolę Niemiec w odrodzeniu państwa litewskiego; jak przedstawia się kwestię Wilna (jako sprawę Polaków, Litwinów czy Białorusinów) itp.;
- b) **co i jak podręczniki mówią o państwowości Polski**, np. czy uczniom mówi się o specyfice odrodzenia państwa polskiego (kwestia niepodległości Polski była obecna w programie pokojowym w formie tzw. czternastu punktów Wilsona; 5 listopada 1916 r. Austro-Węgry i Niemcy ogłosiły przywrócenia państwa polskiego itd.), jak opisuje się rolę Polski w ówczesnej Europie, jak przedstawione są kwestię przebiegu granic, jak pokazana jest koncepcja państwa federacyjnego polsko-litewskiego.

Kształtowanie się odrodzonej państwowości polskiej i litewskiej w świetle podstawy programowej

Mówiąc o powstaniu państw litewskiego i polskiego oraz ich obecności w litewskich podręcznikach przede wszystkim należy przyrzeć się podstawie programowej nauczania historii. Wskazane są w niej tematy, które uczniowie powinni poznać, oraz przewidywane osiągnięcia uczniów (wyniki nauczania) (zob. tabela 1.) Określone w podstawie treści nauczania autorzy podręczników historii powinni brać pod uwagę dobierając pomoce dydaktycznych, natomiast poszczególne zadania powinny pomóc uczniom w osiągnięciu przewidywanych wyników nauczania. W podstawie programowej nauczania historii z 2008 i 2011 r. zakłada się, że po zapoznaniu się z opisanymi w podręcznikach przeobrażeniami w życiu politycznym i społecznym zachodzącymi w Europie i na Litwie uczniowie:

- a) po ukończeniu klasy szóstej potrafią wyjaśnić, w jaki sposób doszło do odrodzenia państwa litewskiego, oraz podać kilka korespondujących faktów z historii państw sąsiadujących obecnie z Litwą;
- b) po ukończeniu klasy dziesiątej umieją wyjaśnić następstwa I wojny światowej oraz zmiany w powojennej Europie, wskazać zewnętrzne i wewnętrzne czynniki, które doprowadziły do odrodzenia państwa litewskiego, oraz podać kluczowe wydarzenia na drodze do litewskiej niepodległości;
- c) w klasie dwunastej, po rozpatrzeniu kwestii przemian społecznych na Litwie i na świecie, potrafią wskazać okoliczności i uwarunkowania ogłoszenia niepodległości Litwy, określić wpływ I wojny światowej na zmiany na mapie politycznej świata.

Można wyciągnąć wniosek, że w podstawie programowej skoncentrowano uwagę na zagadnieniach związanych z odrodzeniem państwa litewskiego na początku XX w. Idee odzyskania państwowości przez inne narody (w tym również polski) na przeło-

---

⁶ J. Mikk, *Textbook: Research and Writing*, Frankfurt am Main 2000, s. 77–106; J.W. Creswell, *Researchdesign: Qualitative, Quantitative and Mixed methods approaches*, London 2003, s. 17–23.

mie XIX i XX w. i ich urzeczywistnienie nie zostały w niej przedstawione szczegółowo. Tym samym to autorom podręczników pozostawiono swobodę w decydowaniu o tym, w jakim stopniu wglębiać się w te zagadnienia, kształtując u uczniów zrozumienie szerszych skutków pierwszej wojny światowej i okresu powojennego.

Tabela 1.

Wiedza i umiejętności uczniów dotyczące kształtowania się państwa litewskiego i innych państw europejskich w podstawie programowej nauczania historii

Podstawa programowa dla szkoły podstawowej, 2008	Podstawa programowa dla szkoły średniej, 2011
Klasa 5	Klasa 12 (poziom rozszerzony)
1.22. Wyjaśnia, w jaki sposób zostało odbudowane niezależne państwo litewskie. 1.22.1. Wskazuje kilka trudności, z którymi się zetknięto dążąc do odrodzenia niezależnego państwa litewskiego.	4.6. Ocenia znaczenie dla narodu litewskiego ogłoszenia niepodległości Litwy.
Klasa 6	
1.6. Wymienia kilka ważnych wydarzeń historycznych i osiągnięć kulturowych krajów sąsiadujących z Litwą oraz Estonii. 1.6.1. Podaje kilka faktów z historii krajów sąsiadujących obecnie z Litwą.	4.6.1. Omawia przeobrażenia sytuacji politycznej w czasie I wojny światowej. 4.6.2. Wskazuje okoliczności i uwarunkowania ogłoszenia niepodległości Litwy.
Klasa 10	
1.25. Wyjaśnia związek między następstwami I wojny światowej oraz zmianami w okresie powojennym w Europie i na Litwie. 1.26. Określa zewnętrzne i wewnętrzne czynniki wpływające na odrodzenie państwa litewskiego. 1.26.1. Przytacza fakty dotyczące okoliczności odrodzenia państwa litewskiego.	5.1. Ocenia wpływ I wojny światowej na zmiany społeczne. 5.1.1. Określa wpływ I wojny światowej na zmiany na mapie politycznej świata.

Podstawowe wątki narracji o powstaniu i funkcjonowaniu państwa litewskiego

W podręcznikach do historii dla klasy piątej wyjaśnia się uczniom, że twórcami państwowości Litwy byli przedstawiciele inteligencji, którzy postawili sobie za cel odbudowę niepodległego państwa. Dążyli oni do osiągnięcia owego celu korzystając z osłabienia wojujących mocarstw – Rosji i Niemiec (zob. tabela 2.). W 1917 r. Litwini zorganizowali w Wilnie konferencję, na której wyłonili skład Rady Litewskiej (Lietuvos Taryba), która 16 lutego 1918 r. przyjęła uchwałę o odrodzeniu niezależnego, demokratycznego państwa litewskiego. Tekst uchwały jest przytaczany w podręcznikach, w jednym z nich jest też informacja, że została ona później nazwana Aktem Niepodległości Litwy.

W podręcznikach podkreśla się, że Rada Litewska śledziła sytuację polityczną i decyzję o odrodzeniu państwa podjęła dopiero wówczas, gdy zaistniały ku temu sprzyjające okoliczności. Mowa jest też o tym, że państwowości Litwy nie uznały mocarstwa, jednak nie wyjaśnia się przyczyn tej sytuacji. Wskazuje się, że Niemcy zamierzały zachować wpływy w tym kraju, a do ziem litewskich pretensje zgłaszali bolszewicy i Polacy, którzy dążyli do odbudowy państwa na fundamentach Rzeczypospolitej

Obojga Narodów i traktowali Litwę jako część państwa polskiego. Nie pomija się też agresji Polski wobec Litwy i podkreśla się, że zajęcie Wileńszczyzny przez Polskę wywołało konflikt polsko-litewski.

Snuta w podręcznikach narracja pozwala uczniom zapoznać się z najważniejszymi faktami dotyczącymi powstania państwa litewskiego, jednakże nie zmusza do samodzielnej analizy ówczesnej sytuacji politycznej i zrozumienia, że Rada Litewska podjęła trudną decyzję. Nasuwa się pytanie: czy uczeń piątej klasy jest w stanie wykonać zadanie, które wymagałoby spojrzenia na państwowość Litwy z zastosowaniem tzw. metody kapeluszy, czyli ze stanowiska twórców państwowości Polski, Niemiec i mocarstw europejskich? Czy wystarczy zadać uczniom takie pytanie, jak w najnowszym podręczniku historii dla klasy piątej: „Co ogłosiła Rada Litewska 16 lutego 1918 r? Wyjaśnijcie, dlaczego te decyzje były ważne dla Litwy. Co łączy uchwały Konferencji Litewskiej i Rady Litewskiej z dnia 16 lutego 1918 r?”⁷

Tabela 2.

Zagadnienia dotyczące powstania państwa litewskiego w podręcznikach do historii dla klasy 5

Omawiane zagadnienie	Fragmenty narracji i przytaczanych dokumentów
Twórcy państwa litewskiego	„Litewska inteligencja”, „przedstawiciele narodu” ⁸ .
Okoliczności powstania państwa litewskiego	„I wojna światowa trwała cztery lata. Walczące ze sobą Rosja i Niemcy znacznie osłabły. Litewska inteligencja postanowiła to wykorzystać: o wiele łatwiej jest uzyskać wolność, kiedy przeciwnik jest osłabiony” ⁹ . „Przedłużająca się wojna osłabiła wszystkie wojujące strony. Po obaleniu cara w Rosji Litwini uzyskali możliwość odbudowania swojego państwa” ¹⁰ .
Zjazd Litwinów w 1917 r. w Wilnie i wybory do Rady Litewskiej (Lietuvos Taryba)	„W 1917 roku w Wilnie zwołano zjazd Litwinów. Jego uczestnicy wybrali 20-osobową Radę (Tarybę) Litewską z Antanasem Smetoną i Jonaszem Basanavičiusiem na czele. Tarybę upoważniono w imieniu całej Litwy, by dążyła do niepodległości państwa” ¹¹ .

⁷ J. Litvinaitė, *Palikimas, Istorijos vadovėlis [Dziedzictwo, Podręcznik do historii]*, 2 dalis, 5 kl., (serija „Šok”), UAB „Šviesa”, Kaunas 2007.

⁸ R. Laužikas, K. Mickevičius, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Kelias, Lietuvos istorijos vadovėlis [Droga, Podręcznik do historii Litwy]*, 2 dalis, 5 kl., Mickevičiaus leidykla „Briedis”, Vilnius 2008, s. 116; J. Litvinaitė, *Palikimas, Istorijos vadovėlis [Dziedzictwo, Podręcznik do historii]*, 2 dalis, 5 kl., (serija „Šok”), UAB „Šviesa”, Kaunas 2007, s. 32.

⁹ R. Laužikas, K. Mickevičius, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Kelias, Lietuvos istorijos vadovėlis...*, s. 116.

¹⁰ D. Petreikis, J. Litvinaitė, F. Meškuotis, R. Ramoškaitė-Stongvilienė, A. Bitautas, S. Stankutė, *Istorija [Historia]*, 5 kl. (seria „ATRASK”), UAB „Šviesa”, Kaunas 2015, s. 86.

¹¹ R. Laužikas, K. Mickevičius, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Kelias, Lietuvos istorijos vadovėlis...*, s. 116.

<p>Akt Niepodległości Litwy z 16 lutego 1918 r.: okoliczności jego ogłoszenia, treść</p>	<p>„16 lutego 1918 r. Taryba ogłosiła światu: »Taryba Litewska, jedyna upoważniona do reprezentowania narodu litewskiego, w oparciu o uznane prawo narodów do samostanowienia i uchwałę Konferencji Wileńskiej, ogłasza odtworzenie niezależnego państwa litewskiego ze stolicą w Wilnie i jego wyjście z wszelkich związków państwowych, istniejących kiedykolwiek z innymi państwami...«. Uchwałę nazwano później Aktem Niepodległości Litwy”¹².</p> <p>„Niemcy nie popierali całkowitej niezależności Litwy. Niebezpieczeństwo zaczęło grozić również ze strony Rosji [...]. Należało podjąć zdecydowane działania. 16 lutego 1918 r. Rada Litewska, której przewodniczył Jonas Basanavičius, ogłosiła niepodległość Litwy”¹³.</p>
<p>Uznanie państwowości Litwy</p>	<p>„Początek istnienia wolnego państwa był trudny. Mocarstwa nie uznały niepodległej Litwy. Kiedy proklamowano niepodległość, w kraju panoszyli się jeszcze Niemcy. Rosja chciała odzyskać Litwę, a Polacy uważali ją za część swego kraju. Akt Niepodległości zapoczątkował nowy etap walki Litwinów o wolność”¹⁴.</p> <p>„Niemcy nie były usatysfakcjonowane decyzją Litwy i starały się zachować kraj w swoich rękach. Do Litwy pretendowali też bolszewicy oraz Polacy, chcący stworzyć państwo na fundamencie Rzeczypospolitej Obojga Narodów”¹⁵.</p>
<p>Państwowość Polski i Litwy</p>	<p>„Wojny z Polską. W latach I wojny światowej również Polska odzyskała niepodległość. Polska nie uznała państwa litewskiego i uważała je za część swojego terytorium, dlatego w 1919 r. zaatakowała Litwę. Pierwsza wojna polsko-litewska zakończyła się rozejmem suwalskim”¹⁶.</p>
<p>Kwestia Wilna</p>	<p>„[...] Polska jednak złamała ten układ. Jej wojska zajęły w 1920 r. Wilno i podążały dalej w głąb kraju. Litwini wygrali bitwy pod Szyrwintami i Giedrojciami, jednak Wileńszczyzna pozostała w polskich rękach”¹⁷.</p>

W podręcznikach dla klas 9–10 twórcy państwowości Litwy określani są jako „litewska inteligencja”, „przedstawiciele narodu”, „znani litewscy działacze społeczni i polityczni”. Najczęściej z imienia i nazwiska wymienia się Antanasa Smetonę i Jonasa Basanavičiusa, mówi się też o innych członkach Rady Litewskiej.

¹² *Ibidem*, s. 116.

¹³ D. Petreikis, J. Litvinaitė, F. Meškuotis, R. Ramoškaitė-Stongvilienė, A. Bitautas, S. Stankutė, *Istorija...*, s. 86.

¹⁴ R. Laužikas, K. Mickevičius, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Kelias, Lietuvos istorijos vadovėlis...*, s. 116.

¹⁵ D. Petreikis, J. Litvinaitė, F. Meškuotis, R. Ramoškaitė-Stongvilienė, A. Bitautas, S. Stankutė, *Istorija...*, s. 86.

¹⁶ R. Laužikas, K. Mickevičius, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Kelias, Lietuvos istorijos vadovėlis...*, s. 116.

¹⁷ *Ibidem*, s. 118.

Dużą uwagę poświęca się w podręcznikach genezie państwowości Litwy w czasie I wojny światowej: od Deklaracji Bursztynowej (dążenie do autonomii w składzie Rosji) do drugiej konferencji litewskiej w Bernie (wysunięcie idei niezależnego, demokratycznego państwa litewskiego) (zob. tabela 3).

Autorzy podręczników wskazują, że Niemcy dążyły do utrzymania swoich wpływów na Litwie, planując jej włączenie w obręb swoich granic. W celu urzeczywistnienia tych zamiarów wspierano samorządność na Litwie oraz planowano utworzenie Rady Litewskiej. Członkowie rady postanowili wykorzystać stworzone im w ten sposób możliwości do urzeczywistnienia idei niepodległej Litwy. Zgodzili się oni na współpracę z Niemcami, dzięki czemu uzyskali prawo do reprezentowania mieszkańców kraju i prowadzenia negocjacji z władzą okupacyjną. W podręcznikach przytacza się teksty (lub ich fragmenty) uchwał Rady Litewskiej z 11 grudnia 1917 r. oraz 16 lutego 1918 r. Uczniowie dowiadują się, że pierwsza z tych dwóch uchwał Rady Litewskiej została podjęta pod naciskiem Niemiec, natomiast druga była własną inicjatywą Rady Litewskiej. Dalej autorzy podręczników tłumaczą, że dążąc do złagodzenia stosunków z władzami niemieckimi i umocnienia chociażby częściowej samodzielności Litwy, wysunięto ideę monarchii litewskiej i próbowano ją urzeczywistnić. Jednakże w podręcznikach dla klasy dziewiątej na odrodzenie państwa litewskiego patrzy się w zasadzie wyłącznie przez pryzmat litewski. Podawane są pojedyncze fakty, z którymi powiązane są zadania (np.: jakie były plany Rosji Radzieckiej i Polski dotyczące Litwy po pierwszej wojnie światowej? Dlaczego mocarstwa zachodnie nie śpieszyły z uznaniem odrodzonej niepodległej Litwy?)¹⁸. To tylko częściowo pozwala uczniom zrozumieć, że idea państwowości Litwy stała się możliwa do zrealizowania dopiero wówczas, gdy osłabione Niemcy zaczęły szukać możliwości zachowania swoich wpływów w okupowanym kraju, natomiast rezerwa bądź wręcz nieprzychylność innych państw wobec niepodległej Litwy wynikały z ukształtowanej na nowo sytuacji geopolitycznej w Europie. Podane w tabeli 3. fragmenty narracji poświadczają, że autorzy podręczników dla klas 9–10 przedstawiają proces odradzania państwa litewskiego bardziej wyczerpująco niż twórcy podręczników dla klasy piątej, jednak, choć jest ona wzbogacona o pewne fakty, to wciąż nie porusza zagadnień, które wymagałyby analizy pozwalającej na zrozumienie motywów działania litewskich polityków (np.: czy były one wyłącznie wyrazem idealistycznej postawy, dążącej do przywrócenia państwowości i niepodległości Litwy?) i ocenę wybranych strategii odzyskania niepodległości, jak również nie umożliwia wszechstronnej analizy konfliktu między Polską a Litwą itd.

---

¹⁸ M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 1 dalis, 10 kl. (serija „Raktas”), UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2010, s. 90, 97.

Tabela 3.

Zagadnienia dotyczące powstania państwa litewskiego w podręcznikach do historii dla klas 9–10

Omawiane zagadnienie	Fragmenty narracji i przytaczanych dokumentów
Twórcy państwa litewskiego	„Litewska inteligencja”, „przedstawiciele narodu”, „znani litewscy działacze społeczni i polityczni”, Antanas Smetona, Jonas Basanavičius, „członkowie Rady Litewskiej” ¹⁹ .
Projekcje niepodległości Litwy w okresie I wojny światowej	„27 maja–3 czerwca 1917 r. do Piotrogradu przybyli Litwini ze wszystkich guberni rosyjskich. Na tzw. Litewskim Sejmie w Piotrogradzie została wysunięta idea niezależnego państwa litewskiego. Podobne stanowisko wyraziła również grupa rosyjskich Litwinów w 1918 r. w memorandum adresowanym do prezydenta USA W. Wilsona” ²⁰ .
Dążenie Litwy do odzyskania państwowości a Niemcy	<p>„Pomimo niepowodzeń na frontach Niemcy nie rezygnowali z zajętych terytoriów. Przyjęli jednak postawę bardziej ustępliwą i szukali sposobu na uprawomocnienie swojej okupacji Litwy”²¹.</p> <p>„W 1917 r. wojska niemieckie zaczęły przegrywać i politycy w Berlinie stali się bardziej przychylni wobec idei samorządności Litwy. Starając się utrzymać kraj pod kontrolą, Niemcy zezwolili na zwołanie w Wilnie Konferencji Litewskiej. Jej uczestników, około 200 osób, dobrali sami organizatorzy, byli to księża, osoby wpływowe w poszczególnych parafiach. We wrześniu 1917 r. na konferencji potwierdzono dążenie do odtworzenia niepodległego, demokratycznego państwa litewskiego i wybrano 20-osobową Tarybę Litewską (Litewską Radę Państwową). W skład Taryby weszły osoby cieszące się szczególnym autorytetem. W imieniu całego narodu powierzono jej pełnomocnictwa do kładzenia fundamentów pod odtworzone niepodległe państwo litewskie. Uczestnicy konferencji życzyli Tarybie, by na trudnej i niepewnej drodze działała »sprytnie jak wielki książę Witold«”²².</p>

¹⁹ A. Laužikienė, A. Meištas, K. Mickevičius, R. Ramanauskas, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Laikas, Istorijos vadovėlis* [Czas, Podręcznik do historii Litwy], 1 dalis, 9 kl., Mickevičiaus leidykla „Briedis”, Vilnius 2015, s. 268–271; R. Butvilaitė, D. Karvelis, N. Kostinienė, S. Lukšys, S. Pivoras, M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 1 dalis, 9 kl., UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2010, s. 182–186.

²⁰ *Ibidem*, s. 183.

²¹ S. Jurkevičius, K. Petrauskis, *Naujujų amžių istorija* [Historia nowożytna], 9 kl., UAB „Kron-ta”, Vilnius 2009, s. 221.

²² A. Laužikienė, A. Meištas, K. Mickevičius, R. Ramanauskas, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Laikas, Istorijos vadovėli...*, s. 269.

Członkowie Prezydium Litewskiej Rady Państwowej, 1918 / Litewskie Muzeum Narodowe, CC-BY-SA 2.5

Omawiane zagadnienie	Fragmenty narracji i przytaczanych dokumentów
Dążenie Litwy do odzyskania państwowości a Niemcy	„Dążono do powołania »zaufanej rady«, która byłaby posłuszna woli władz niemieckich. Kwestia państwowości zaczęła niepokoić również samych Litwinów, zwłaszcza po tym, gdy w listopadzie 1916 r. Niemcy i Austro-Węgry ogłosiły, że z byłych ziem polskich ma powstać połączone z nimi więzami sojuszniczymi Królestwo Polskie. W takich okolicznościach inteligencja litewska przyjęła propozycję władz niemieckich, aby stworzyć radę [...]» ²³ .
Akt z 11 grudnia 1917 r.	„11 grudnia 1917 r. Taryba ogłosiła podyktowane przez władze Ober-Ostu oświadczenie proklamujące odtworzenie niepodległego państwa litewskiego, zawierające też prośbę pod adresem Niemiec o opiekę i deklarację »mocnego związku sojuszniczego z Niemcami po wsze czasy«» ²⁴ .
Przywrócenie niepodległości Litwy 16 lutego 1918 r.	„16 lutego 1918 r. pod przewodnictwem J. Basanavičiusa jednogłośnie uchwalono Akt Niepodległości Litwy. Taryba Litewska ogłosiła »odrodzenie niepodległego państwa litewskiego na zasadach demokratycznych ze stolicą w Wilnie i zerwanie przez to państwo wszystkich związków państwowych, jakie kiedykolwiek istniały z innymi narodami«» ²⁵ .
Idea monarchii na Litwie	„Ogłoszenie niepodległości porzytowało Niemców, którzy nie uznali Aktu 16 Lutego. Skonfiskowali nawet numer gazety »Lietuvos aidas«, w którym opublikowano tekst dokumentu. Pragnąc pozyskać przychylność Niemców, Taryba postanowiła wprowadzić na Litwie monarchię konstytucyjną. Królem Litwy, jako Mendog II, miał zostać książę niedużego księstwka niemieckiego Wilhelm von Urach. Zaczął się on uczyć litewskiego i miał przyjechać na Litwę» ²⁶ . „[...] Niemcy uznały niepodległość Litwy w oparciu o uchwałę z 11 grudnia. Rada Litewska zmuszona została do poszukiwania wyjścia ze skomplikowanej sytuacji. Chcąc uniknąć ewentualnego przyłączenia Litwy do Prus, postanowiono zaprosić na Litwę katolickiego króla – księcia Württembergii Wilhelma von Urach, który panowałby pod imieniem Mendoga II» ²⁷ .

²³ R. Butvilaitė, D. Karvelis, N. Kostinienė, S. Lukšys, S. Pivoras, M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis...*, s. 183–184.

²⁴ A. Laužikienė, A. Meištas, K. Mickevičius, R. Ramanauskas, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Laikas, Istorijos vadovėlis...*, s. 270.

²⁵ *Ibidem*, s. 270.

²⁶ *Ibidem*, s. 271.

²⁷ J. Jurkynas, G. Jurkynienė, A. Visockis, *Tėvynėje ir pasaulyje, Istorijos vadovėlis [W ojczyźnie i na świecie, Podręcznik do historii]*, 9 kl., Kaunas 2009, s. 214.

<p>Litwa i Niemcy po I wojnie światowej</p>	<p>„Jesienią 1918 r. Niemcy ostatecznie przegrały wojnę. Nie życząc sobie, by w sąsiedztwie Prus znajdowała się bolszewicka Rosja czy silna Polska, Niemcy zaczęły popierać całkowitą niepodległość Litwy. Taryba odwołała swoją uchwałę w sprawie Wilhelma von Urach i zleciła historykowi Augustinasowi Voldemarasowi sformowanie pierwszego rządu litewskiego. Akt 16 Lutego znamionował początek nowej epoki w dziejach narodu litewskiego. Dzięki temu doniosłemu wydarzeniu na mapie świata ponownie znalazła się nazwa Litwy. Był to jednak tylko początek odbudowy niepodległości. Proklamowaną niezależność należało jeszcze umocnić i obronić”²⁸.</p>
<p>Kwestia Wilna</p>	<p>„Do XX w. przynależność Wilna do Litwy nie budziła niczyjej wątpliwości. Zmiany zaszły po I wojnie światowej. Z roszczeniami do miasta wystąpiła Polska, do której Wilno nigdy nie należało. Ani w Wilnie, ani na Wileńszczyźnie Polacy nie stanowili większości. Polska nie miała też uzasadnionych argumentów prawnych i historycznych, by oderwać Wilno od Litwy. Utrzymywano, że Wilno przynależy do Polski z powodu dominującego na tym terytorium języka polskiego. W prawie międzynarodowym jednakże język mieszkańców określonego terytorium nie był i nie jest podstawą do rozwiązywania sporów terytorialnych. W konflikcie o Wilno Litwini byli stroną słabszą, jednak racje prawne i historyczne były po ich stronie”²⁹.</p>
<p>Sejm Założycielski</p>	<p>„[...] Konstytucja państwa litewskiego [...] została przyjęta przez mającą większość w Sejmie Założycielskim partię KDB (Blok Litewskich Chrześcijańskich Demokratów) oraz frakcję żydowską [...]. W zasadniczej ustawie kraju po raz pierwszy w historii państwa litewskiego zostało wskazane, że państwo litewskie jest niezależną demokratyczną republiką, a najwyższa władza należy do narodu [...]”³⁰.</p>

Można by się spodziewać, że w podręcznikach dla klas 11–12 będzie się poszukiwało odpowiedzi na pytania: dlaczego pewni litewscy działacze polityczni stali się twórcami nowego państwa? Jaka była rola Niemiec w przywróceniu niepodległości Litwy? Czy wysunięta przez polskich polityków koncepcja państwa federacyjnego tylko niewczyła dążność do odbudowy niepodległej Litwy? Czy zajęcie Wileńszczyzny było agresją, czy wyrazem projektowanej państwowości Polski? I tak dalej. Tak naprawdę powtarza się w nich większość faktów, ocen i zadań zawartych w podręcznikach dla klas 9–10. Jednak autorzy niektórych opracowań dostrzegają złożoność sytuacji politycznej w ostatnich miesiącach I wojny światowej, potrzebę stałej jej obserwacji przez

²⁸ A. Laužikienė, A. Meištas, K. Mickevičius, R. Ramanauskas, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Laikas, Istorijos vadovėli...*, s. 271.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ R. Butvilaitė, D. Karvelis, N. Kostinienė, S. Lukšys, S. Pivoras, M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis [Klucz, Podręcznik do historii]*, 2 dalis, 9 kl., UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2010, s. 97.

ówczesnych działaczy politycznych i podejmowania przez nich najbardziej adekwatnych w zmieniających się warunkach decyzji. Na przykład mowa jest o tym, że „Litwini, którzy podejmowali kwestię samorządności, a następnie również przywrócenia państwowości, starali się wykorzystać konflikt między Rosją a Niemcami”³¹, jak też o tym, że „oderwanie Litwy od Rosji odpowiadało planom Niemiec. Ich władze stosunek do kwestii samodzielności Litwy zmieniały w zależności od sytuacji na froncie wojennym. W przypadku przegranej swoich wojsk Niemcy łagodzą swój stosunek wobec politycznych żądań Litwinów”³². W podręczniku wydanym przez wydawnictwo „Ugda” przy omawianiu warunków traktatu wersalskiego i jego znaczenia zwraca się uwagę na niepewność przyszłości politycznej odrodzonych państw: Litwy, Łotwy i Estonii: „Mimo że na podstawie tego traktatu ustanowiony został nowy ład polityczny świata, to jednak zarówno Litwa, jak i Łotwa oraz Estonia nie zostały uznane. Nie zaproszono ich do Ligi Narodów. [...] Litwa nie miała swojej delegacji w Paryżu. Działała ona nieoficjalnie”. W innym miejscu podręcznika jest wzmianka o tym, że okoliczności towarzyszące odrodzeniu niepodległych bytów państwowych były bardziej sprzyjające dla Polski. Przywrócenie jej niepodległości zostało ogłoszone w 1918 r. w programie pokojowym – w „czternastu punktach Wilsona”³³.

Autorzy podręczników dla klas 11–12, uwzględniając program szkoły średniej i program egzaminów maturalnych, zobowiązani są do zamieszczenia skróconej wersji historii Litwy i świata omówionej wcześniej w klasach 7–10. Dlatego pewne zagadnienia, w tym te związane z powstaniem państwa litewskiego i polskiego, w podręcznikach dla klas starszych są omawiane zwięźle niż w podręcznikach historii dla klasy młodszych.

Podstawowe wątki narracji o powstaniu i funkcjonowaniu państwa polskiego

Po przejrzaniu litewskich podręczników dla klasy szóstej dowiadujemy się, że po I wojnie światowej w sąsiedztwie Litwy odrodziło się państwo polskie³⁴, a przebieg granic między państwami był w Europie źródłem wielu sporów. Polska okupowała Wilno i Wileńszczyznę, w związku z czym Litwa nie uznała przynależności tych terenów do Polski i nie utrzymywała stosunków dyplomatycznych z Polską. Spory terytorialne miały miejsce również między Polską a Czechosłowacją czy między Węgrami a Rumunią³⁵.

---

³¹ I. Kapleris, K. Mickevičius, A. Meištas, R. Laužikas, M. Žolynas, *Laikas, Istorijos vadovėlis [Czas, Podręcznik do historii Litwy]*, 1 dalis, 12 kl., Mickevičiaus leidykla „Briedis”, Vilnius 2015, s. 45.

³² *Ibidem*, s. 46.

³³ V. Navickas, A. Svarauskas, *Istorijos vadovėlis 12 (IV gimnazijos) klasei [Podręcznik do historii dla klasy 12]*, UAB „Ugda”, Vilnius 2015, s. 9–11.

³⁴ J. Litvinaitė, A. Bakonienė, *Europos palikimas [Europejskie dziedzictwo]*, 2 dalis, 5 kl., (serija „Šok”), UAB „Šviesa”, Kaunas 2009, s. 23.

³⁵ D. Petreikis, J. Litvinaitė, F. Meškuotis, R. Ramoškaitė-Stongvilienė, A. Bitautas, S. Stankutė, *Istorija [Historia]*, 5 kl. (seria „ATRASK”), UAB „Šviesa”, Kaunas 2015, s. 101.

W podręcznikach historii dla klas 9–12 o poszczególnych zagadnieniach dotyczących państwowości Polski w pierwszej połowie XX w. wspomina się przy omawianiu odbudowy państwa litewskiego oraz kwestii Wilna i Wileńszczyzny (zob. tabela 4.). Autorzy podręczników przedstawiają wysuniętą przez polskich działaczy politycznych koncepcję wspólnego państwa. Piszą, że Józef Piłsudski chciał państwa federacyjnego, które obejmowałyby Polskę, Litwę, Ukrainę i ewentualnie Białoruś³⁶. Podręcznik dla klasy dziesiątej podaje, że idea odbudowy Rzeczypospolitej Obojga Narodów miała niemało zwolenników również wśród mówiących po polsku Litwinów³⁷.

Opisując powstanie po I wojnie światowej nowych państw, wymienia się również Polskę, jednak kwestia odbudowy państwa polskiego nie jest osobno analizowana. W jednym z podręczników zwraca się uwagę uczniów na to, że odrodzona Polska musiała rozstrzygać spory terytorialne z Niemcami, Czechosłowacją, Rosją Radziecką i Litwą³⁸. Na podstawie omówionego w podręcznikach programu pokojowego – „czternastu punktów Wilsona” – uczniowie mogą wywnioskować, że odrodzenie państwa polskiego było zaplanowane przez państwa Ententy jeszcze przed zakończeniem I wojny światowej. Jednak autorzy podręczników nie akcentują tego w żaden sposób. W analizowanych podręcznikach o kwestii Wilna i Wileńszczyzny mówi się wyłącznie jako o problemie Polski i Litwy. Powstały i rozwijający się w pierwszej połowie XX w. konflikt między Polakami i Litwinami rozpatrywany jest z różnych perspektyw. Jego geneza wyjaśniona jest następująco: „Do XX w. przynależność Wilna do Litwy nie budziła niczyich wątpliwości. Stan ten zmienił się po I wojnie światowej. Z roszczeniami do miasta wystąpiła Polska, do której Wilno nigdy nie należało. [...] W konflikcie o Wilno Litwini byli słabsi, jednak racje prawne i historyczne były po ich stronie”³⁹. Mowa jest też o tym, że w Wilnie i na Wileńszczyźnie, które stały się częścią Polski, uległ spowolnieniu rozwój gospodarczy oraz ograniczone zostały prawa osób narodowości niepolskiej (zob. tabela 4).

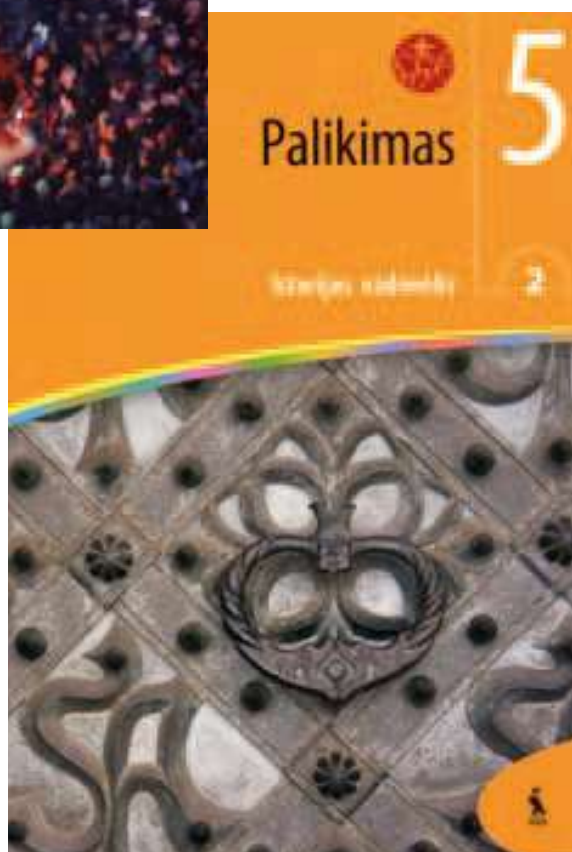
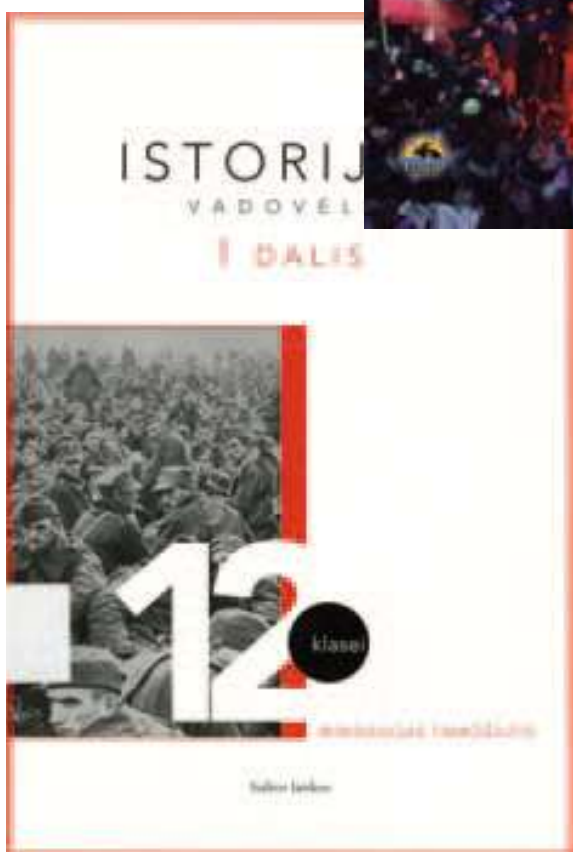
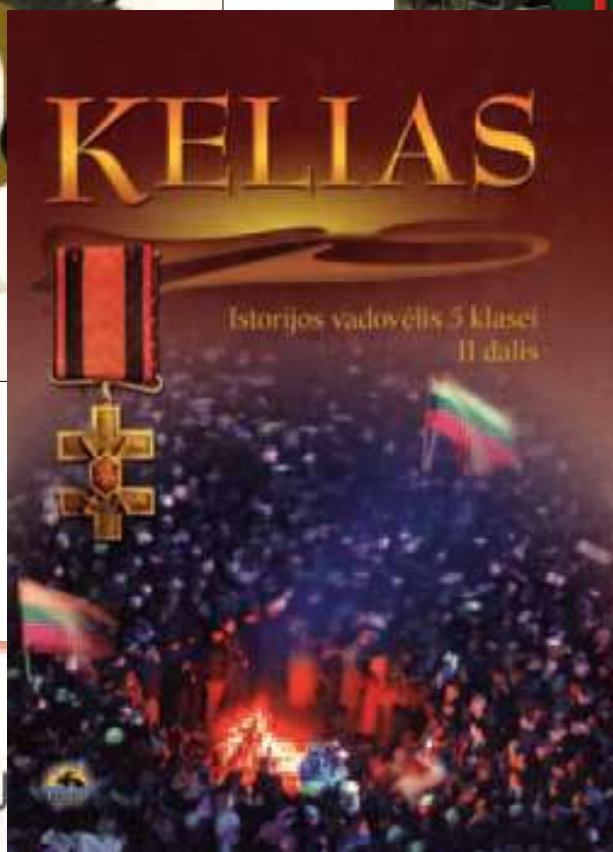
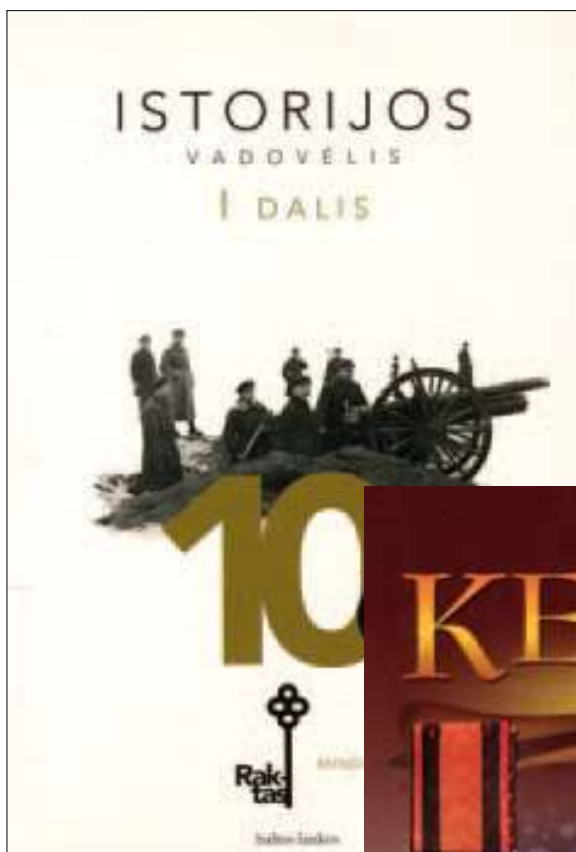
---

³⁶ M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 1 dalis, 10 kl. (serija „Raktas”), UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2010, s. 89.

³⁷ I. Kapleris, A. Meištas, *Laikas, Istorijos vadovėlis* [Czas, Podręcznik do historii], 1 dalis, 10 kl., Mickevičiaus leidykla „Briedis”, Vilnius 2015, s. 48.

³⁸ M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 1 dalis, 12 kl. (serija „Raktas”), UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2012, s. 69.

³⁹ I. Kapleris, A. Meištas, *Laikas, Istorijos vadovėlis* [Czas, Podręcznik do historii], 1 dalis, 10 kl., Mickevičiaus leidykla „Briedis”, Vilnius 2015, s. 48.

Podręczniki do historii wydane na Litwie w latach 2007-2015

Tabela 4.

Zagadnienia dotyczące powstania państwa polskiego w podręcznikach do historii dla klas 9–10

Omawiane zagadnienie	Fragmenty narracji i przytaczanych dokumentów
<p>Koncepcja wspólnego państwa</p>	<p>„Większość polityków polskich nie wyobrażała sobie odrodzonej Polski bez Litwy, dlatego nie chciała nawet słyszeć o Akcie Niepodległości Litwy z 1918 r. i przy okazji zamierzała przyłączyć ziemie litewskie do Polski”⁴⁰.</p> <p>„Wspólne historia, religia i kultura Rzeczypospolitej Obojga Narodów przez kilka stuleci łączyły narody litewski i polski. Tradycje współżycia i związki kulturowe nie zanikły również po upadku państwa. Pielęgnowano i wspólnie broniono ich w powstaniach przeciwko carskiej Rosji. Zrodzona w XIX-wiecznej Europie idea państwa narodowego nie ominęła również Rzeczypospolitej. Celem narodu litewskiego było zbudowanie państwa z etnicznych ziem litewskich ze stolicą w Wilnie. W Polsce zaś wizje odbudowy państwa były zróżnicowane. Jedni, na czele z pochodzącym ze szlachty litewskiej Józefem Piłsudskim, dążyli do połączenia byłych terytoriów i narodów Rzeczypospolitej w federację »od morza do morza« pod protektoratem Polski. Endecy zaś opowiadali się za bezwarunkowym przyłączeniem tych ziem do »Wielkiej Polski«. W obu koncepcjach uznawano Polskę za jedyne spadkobiercę tradycji Rzeczypospolitej Obojga Narodów i negowano prawo Litwinów, Białorusinów i Ukraińców do posiadania samodzielnych państw. Nawet żywiący do Litwy szczególne sympatie Piłsudski twierdził: »Litwa musi być połączona z Polską ze względu na wspólnotę historyczną, tradycję religijną i pamięć o Unii«”.</p> <p>„Idea odbudowy Rzeczypospolitej miała niemało zwolenników również wśród mówiących po polsku Litwinów. Pozostawali oni patriotami litewskimi, chcieli jednak odbudowy Litwy tylko w związku z Polską lub pod jej zwierzchnictwem. »Ci ludzie żyli umarłą Rzeczpospolitą« – mówił prawnik Michał Römer. Litwini rozumieli, że każdy związek z Polską byłby zgubny. Polonizacja mogła doprowadzić do zaniku narodu. Litwini nie godzili się na wielkomocarstwowe plany polskich polityków”⁴¹.</p> <p>„Polska odrodzona 11 listopada 1918 r. stanęła przed koniecznością rozstrzygnięcia sporów terytorialnych z Niemcami, Czechosłowacją, Rosją Sowiecką i Litwą. Polska, chcąc odbudować Rzeczpospolitą Obojga Narodów [...], nie uwzględniała woli narodu litewskiego i dążyła do włączenia Litwy przemocą do wspólnego państwa”⁴².</p>

⁴⁰ M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 1 dalis, 10 kl. (serija „Raktas”), UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2010, s. 89.

⁴¹ I. Kapleris, A. Meištas, *Laikas, Istorijos vadovėli* [Czas, Podręcznik do historii], 1 dalis, 10 kl., Mickevičiaus leidykla „Briedis”, 2015, s. 48.

⁴² M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 1 dalis, 12 kl. (serija „Raktas”), UAB „Baltų lankų vadovėliai”, 2012, s. 69.

Omawiane zagadnienie	Fragmenty narracji i przytaczanych dokumentów
Polska a program pokojowy „czternaście punktów Wilsona”	„XIII. Powinno powstać niepodległe państwo polskie na terytoriach zamieszkałych przez ludność bezsprzecznie polską. Polska powinna uzyskać wolny dostęp do morza, a jej niepodległość polityczna, gospodarcza i integralność terytorialna powinny być zagwarantowane przez konwencję międzynarodową” ⁴³ .
Państwowość Polski a sytuacja geopolityczna w Europie	„Francja na konferencji [pokojowej w Paryżu] udzieliła szczególnego poparcia Polsce, która w intencji władz francuskich miała chronić powojenną Europę przed niebezpieczeństwem rosyjskiego bolszewizmu i sprawować od wschodu nadzór nad osłabionymi Niemcami” ⁴⁴ .
Wojna Polski z Rosją Radziecką	„»Cud nad Wisłą« nie wygasił konfliktu litewsko-polskiego. Polska nie uszanowała neutralności Litwy w wojnie polsko-sowieckiej. Wojska polskie przekroczyły linię Curzona i weszły na Litwę. Walki powstrzymała Liga Narodów. Na jej żądanie 7 października 1920 r. w Suwałkach podpisano umowę o zawieszeniu broni. Miała ona obowiązywać do czasu rozwiązania wszystkich spornych kwestii terytorialnych. Umowa ta ustanawiała linię demarkacyjną między Litwą a Polską. Wilno znalazło się po stronie litewskiej. Piłsudski jednak nie zamierzał dotrzymać warunków umowy” ⁴⁵ .
Kwestia Wilna i Wileńszczyzny	<p>„Zmiany zaszły po I wojnie światowej. Z roszczeniami do miasta wystąpiła Polska, do której Wilno nigdy nie należało. Ani w Wilnie, ani na Wileńszczyźnie Polacy nie stanowili większości. Polska nie miała też uzasadnionych argumentów prawnych i historycznych, by oderwać Wilno od Litwy. Utrzymywano, że Wilno przynależy do Polski z powodu dominującego na tym terytorium języka polskiego. W prawie międzynarodowym jednakże język mieszkańców określonego terytorium nie był i nie jest podstawą do rozwiązywania sporów terytorialnych. W konflikcie o Wilno Litwini byli stroną słabszą, jednak racje prawne i historyczne były po ich stronie”⁴⁶.</p> <p>„Polski sejm zdecydował o przyłączeniu Wileńszczyzny do Polski. Wileńszczyzna stała się zacofanym gospodarczo zaściankiem państwa polskiego. Podczas wcielania w życie reformy rolnej pierwszeństwo w nabywaniu ziemi mieli polscy wojskowi. Tymczasem Litwini i chłopci innych narodowości nie mieli zgody władz na nabywanie ziemi na Wileńszczyźnie. Władze nie wykazywały też większej troski o rozwój przemysłu. [...] Od 1935 r. rozpoczęła się silna nagonka przeciwko przejawom litewkości na Wileńszczyźnie”⁴⁷.</p>

⁴³ R. Butvilaitė, D. Karvelis, N. Kostinienė, S. Lukšys, S. Pivoras, M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis [Klucz, Podręcznik historii]*, 1 dalis, 9 kl., UAB „Baltų lankų vadovėliai”, 2010, s. 191.

⁴⁴ A. Laužikienė, A. Meištas, K. Mickevičius, R. Ramanauskas, Ž. Tamkutonytė-Mikailienė, *Laikas, Istorijos vadovėli [Czas, Podręcznik do historii]*, 1 dalis, 9 kl., Mickevičiaus leidykla „Briedis”, 2015, s. 193.

⁴⁵ I. Kapleris, A. Meištas, *Laikas, Istorijos vadovėli [Czas, Podręcznik do historii]*, 1 dalis, 10 kl., Mickevičiaus leidykla „Briedis”, 2015, s. 49.

⁴⁶ I. Kapleris, A. Meištas, *Laikas, Istorijos vadovėli...*, s. 51.

⁴⁷ E. Bakonis, *Tėvynėje ir pasaulyje, Istorijos vadovėlis [W ojczyźnie i na świecie, Podręcznik do historii]*, 10 kl., Kaunas 2009, s. 56–57.

Omawiane zagadnienie	Fragmenty narracji i przytaczanych dokumentów
Kwestia Wilna i Wileńszczyzny	„Polski sejm zdecydował o przyłączeniu Wileńszczyzny do Polski. Wileńszczyzna stała się zacofanym gospodarczo zaściankiem państwa polskiego. Podczas wcielania w życie reformy rolnej pierwszeństwo w nabywaniu ziemi mieli polscy wojskowi. Tymczasem Litwini i chłopci innych narodowości nie mieli zgody władz na nabywanie ziemi na Wileńszczyźnie. Władze nie wykazywały też większej troski o rozwój przemysłu. [...] Od 1935 r. rozpoczęła się silna nagonka przeciwko przejawom litewskości na Wileńszczyźnie ⁴⁷ .”
Państwo polskie w I połowie XX w.	„W początkach niepodległości w Polsce został ustanowiony ustrój demokratyczny. W 1921 r. przyjęto konstytucję kraju, a sejm uzyskał istotne prerogatywy – podlegała mu władza wykonawcza. [...] W maju 1926 r. J. Piłsudski dokonał przewrotu wojskowego. [...] Po przewrocie w 1926 r. J. Piłsudski, rezygnując z [propozycji objęcia] stanowiska prezydenta, nadal kierował wojskiem. [...] był on rzeczywistym gospodarzem państwa [...]. Mimo że J. Piłsudski zmarł w 1935 r., Polska aż do początku II wojny światowej pozostawała państwem autorytarnym ³¹ .”

W podręcznikach historii, które ukazały się w wydawnictwie „Baltų lankos” (seria „Raktas”), rozwój wydarzeń politycznych w Polsce po odzyskaniu niepodległości został omówiony bardziej szczegółowo. Mowa jest o tym, że „[...] młoda Polska w latach 1918–1921 musiała na czterech frontach walczyć o granice z innymi państwami: Ukrainą, Niemcami, Litwą, Czechosłowacją i Rosją Radziecką⁴⁹. Podaje się fakty związane z polityką wewnętrzną i wyciąga się wnioski, że wszystkie partie istniejące w okresie demokratycznym, przede wszystkim – Polska Partia Socjalistyczna, Polskie Stronnictwo Ludowe i Narodowa Demokracja – zabiegały o jedność narodową, która po wprowadzeniu władzy autorytarnej stała się bezdyskusyjnym priorytetem. Wskazuje się uczniom, że w życiu politycznym Polski ważną cezurą jest maj 1926 r., kiedy to marszałek Józef Piłsudski dokonał przewrotu wojskowego i od tego momentu aż do wybuchu II wojny światowej Polska była państwem autorytarnym⁵⁰. Zadania do samodzielnej pracy uczniów pozwalają im zrozumieć, z jakimi podstawowymi problemami zetknęła się odrodzona Polska i dlaczego utrwalił się w niej ustrój autorytarny, zachęcają też, aby na konflikt Polski i Litwy spojrzeć z różnych perspektyw i dzięki temu móc zrozumieć jego związek z planami niepodległościowymi Polaków i Litwinów (przykładowe polecenia: wskaż przyczyny konfliktu Litwy i Polski oraz na podstawie [źródła] wyróżnij jego etapy; korzystając z Internetu lub biblioteki wyjaśnij, w jaki sposób z Litwą są związani J. Piłsudski,

⁴⁸ M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 1 dalis, 12 kl. (serija „Raktas”), UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2012, s. 70–71.

⁴⁹ M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 1 dalis, 10 kl. (serija „Raktas”), UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2010, s. 52.

⁵⁰ M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 1 dalis, 12 kl. (serija „Raktas”), UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2012, s. 52–53, 70–71.

L. Żeligowski oraz pierwszy prezydent Polski G. Narutowicz. Podaj przykłady ich oceny we współczesnej Polsce i Litwie)⁵¹.

Podsumowanie

W litewskich podręcznikach do historii dużą uwagę poświęca się próbom utworzenia państwa litewskiego w okresie I wojny światowej. Podawane uczniom fakty oraz ich ocena kształtują przekonanie, że litewscy działacze, wykorzystując sprzyjającą sytuację (Niemcy przegrywały wojnę, zmieniały się też wewnętrzne uwarunkowania polityczne w Rosji), podjęli działania, które doprowadziły do urzeczywistnienia idei odbudowy państwa.

W podręcznikach przeznaczonych dla uczniów klasy piątej odrodzenie państwa litewskiego jest przedstawiane jako proces, o którego sukcesie zdecydowały idealistyczne postawy litewskich działaczy politycznych oraz ich umiejętność wykorzystania sprzyjających okoliczności.

W podręcznikach dla klasy 9–12 dążenie litewskich działaczy politycznych do przywrócenia niezależnego państwa ukazane jest w większym stopniu na tle ówczesnej sytuacji politycznej w Europie oraz interesów Niemiec, Rosji i Polski w regionie Morza Bałtyckiego. Analiza tekstów podręczników ujawnia, że koncepcja państwa federacyjnego, konflikt polsko-litewski oraz problem Wileńszczyzny są przedstawiane uczniom dogłębniej niż pewne istotne zagadnienia odbudowy państwa litewskiego. Można przypuszczać, że do bardziej szczegółowego omówienia tych zagadnień mogły zachęcić autorów podręczników również uwagi i propozycje Polsko-Litewskiej Dwustronnej Komisji Ekspertów do badania problemów nauczania historii i geografii. Mówiąc o przełomie drugiej i trzeciej dekady XX w., w podręcznikach najczęściej zwraca się uwagę na przychylność mocarstw europejskich (zwłaszcza Francji) wobec Polski oraz na polskie konflikty o granice, nie tylko z Litwą, lecz również z Ukrainą, Niemcami, Czechosłowacją i Rosją Radziecką. Podkreśla się również rolę Józefa Piłsudskiego w odbudowie państwa polskiego. W podręcznikach przedstawia się koncepcję odtworzenia Rzeczypospolitej Obojga Narodów, stanowisko litewskich i polskich działaczy politycznych w kwestii przyszłości Litwy, jednak nie uwydatnia się odmiennych okoliczności odrodzenia państwa litewskiego i polskiego.

Opisując dążenie Polski i Litwy do odrodzenia państwowości, autorzy podręczników skupiają się bardziej na tym, co dzieli te państwa, niż na tym, co je łączy, a to nie sprzyja wyczerpującemu wyjaśnieniu uczniom przyczyn powstałego konfliktu polsko-litewskiego i jego następstw.

---

⁵¹ M. Tamošaitis, *Raktas, Istorijos vadovėlis [Klucz, Podręcznik do historii]*, 1 dalis, 10 kl. (serija „Raktas”), UAB „Baltų lankų vadovėliai”, 2010, s. 63.

BIBLIOGRAFIJA:

- Bakonis E., *Tėvynėje ir pasaulyje, Istorijos vadovėlis* [W ojczyźnie i na świecie, Podręcznik do historii], 10 kl., Kaunas 2009.
- Baza danych podręczników i innych pomocy dydaktycznych do nauczania przedmiotów kształcenia ogólnego – <https://www.emokykla.lt/bendrasis/mokykis/vadoveliu-db/naujausivadoveliai> [ostatnia weryfikacja 14 III 2022 r.].
- Butvilaitė R., Karvelis D., Kostinienė N., Lukšys S., Pivoras S., Tamošaitis M., *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 1 dalis, 9 kl., UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2010.
- Butvilaitė R., Karvelis D., Kostinienė N., Lukšys S., Pivoras S., Tamošaitis M., *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 2 dalis, 9 kl., UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2010.
- Creswell J.W., *Research design: Qualitative, Quantitative and Mixed methods approaches. 2nd ed.* Thousand Oaks, London 2003.
- Grant S.G., *History Lessons: Teaching, Learning, and Testing in U.S. High School Classrooms*, New Jersey 2003.
- Jurkevičius S., Petrauskis K., *Naujųjų amžių istorija* [Historia nowożytna], 9 kl., UAB „Kronta”, Vilnius 2009.
- Jurkynas J., Jurkynienė G., Visockis A., *Tėvynėje ir pasaulyje, Istorijos vadovėlis* [W ojczyźnie i na świecie, Podręcznik do historii], 9 kl., Kaunas 2009.
- Kapleris I., Mickevičius K., Meištas A., Laužikas R., Žolynas M., *Laikas, Istorijos vadovėlis* [Czas, Podręcznik do historii Litwy], 1 dalis, 12 kl., Mickevičiaus leidykla „Briedis”, Vilnius 2015, s. 45.
- Kapleris I., Meištas A., *Laikas, Istorijos vadovėlis* [Czas, Podręcznik do historii], 1 dalis, 10 kl., Mickevičiaus leidykla „Briedis”, Vilnius 2015.
- Kasperavičius A.P., *Activities and significance of the bilateral Lithuanian – Polish History Teaching Commission*, „Studies of Lithuania’s History” 2011, Vol. 28, s. 172–178.
- Laužikas R., Mickevičius K., Tamkutonytė-Mikailienė Ž., *Kelias, Lietuvos istorijos vadovėlis* [Droga, Podręcznik do historii Litwy], 2 dalis, 5 kl., Mickevičiaus leidykla „Briedis”, Vilnius 2008.
- Laužikienė A., Meištas A., Mickevičius K., Ramanauskas R., Tamkutonytė-Mikailienė Ž., *Laikas, Istorijos vadovėli* [Czas, Podręcznik do historii], 1 dalis, 9 kl., Mickevičiaus leidykla „Briedis”, Vilnius 2015.
- Litvinaitė J., Audronė Bakonienė, *Europos palikimas* [Europejskie dziedzictwo], 2 dalis, 5 kl., (serija „Šok”), UAB „Šviesa”, Kaunas 2009.
- Litvinaitė J., *Palikimas, Istorijos vadovėlis* [Dziedzictwo, Podręcznik do historii], 2 dalis, 5 kl., (serija „Šok”), UAB „Šviesa”, Kaunas 2007.
- Mikk J., *Textbook: Research and Writing*, Frankfurt am Main 2000.
- Navickas V., Svarauskas A., *Istorijos vadovėlis 12 (IV gimnazijos) klasei* [Podręcznik do historii dla klasy 12], UAB „Ugda”, Vilnius 2015.
- Pagrindinio ugdymo istorijos bendroji programa* [Podstawa programowa dla szkoły podstawowej], Vilnius 2008 – http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pagrindinis_ugdymas_bendras.aspx [ostatnia weryfikacja 14 III 2022 r.].
- Petreikis D., Litvinaitė J., Meškuotis F., Ramoškaitė-Stongvilienė R., Bitautas A., Stankutė S., *Istorija* [Historia], 5 kl. (seria „ATRASK”), UAB „Šviesa”, Kaunas 2015.
- Tamošaitis M., *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 1 dalis, 10 kl. (serija „Raktas”), UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2010.
- Tamošaitis M., *Raktas, Istorijos vadovėlis* [Klucz, Podręcznik do historii], 1 dalis, 12 kl. (serija „Raktas”), UAB „Baltų lankų vadovėliai”, Vilnius 2012.
- Viator M.G., *Developing Historical Thinking through Questions*, „Social Studies” 2012, Vol. 103 (5), s. 198–200.

Vidurinio ugdymo istorijos bendroji programa [Podstawa programowa dla szkoły średniej], Vilnius 2011. – http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/vidurinis_ugdymas_bendras_2.aspx [ostatnia weryfikacja 14 III 2022 r.].

Рэзюмэ

Праблематыка адраджэння і функцыянавання летувіскай і польскай дзяржаў у падручніках, выданых у Летуве

У артыкуле аналізуецца нарацыя, якую аўтары летувіскіх падручнікаў па гісторыі (11 пазіцый, выданых на працягу астатніх 10 гадоў для 5 – 12 класаў) ужываюць для апісання праблемаў адраджэння і функцыянавання летувіскай і польскай дзяржаў у перыяд Першай сусветнай вайны і ў першыя пасляваенныя гады.

Аналіз паказаў, што асаблівая ўвага надаецца генезісу адраджэння Летувы, менавіта з'явам летувіскага грамадскага і палітычнага жыцця. Падручнікі для 9 – 12 класаў больш выразна спалучаюць спробы здабыцця незалежнасці, ініцыявання летувіскім палітычным класам, з тагачаснай агульнай сітуацыяй у Еўропе. Адносна Польшчы падручнікі найчасцей успамінаюць пра вагу, якую дзяржавы Антанты надавалі яе суверэннасці і пра шматлікія збройныя канфлікты, якія выбухнулі ў пачатках яе незалежнасці. Нарачыя аўтараў падручнікаў паказвае таксама вучням розніцу ў канцэпцыях летувіскіх і польскіх палітыкаў, звязаных з адбудовай летувіскай дзяржаўнасці і яе альтэрнатывамі, як, напрыклад, ідэя адбудовы Рэчы Паспалітай Абодвух народаў.

Santrauka

Lenkijos ir Lietuvos valstybių atkūrimo bei funkcionavimo problematika Lietuvos vadovėliuose

Straipsnyje analizuojamas lietuvių autorių istorijos vadovėlių (vienuolika 5 – 12 klasių pozicijų už paskutiniuosius dešimt metų) naratyvas skirtas Lenkijos ir Lietuvos valstybių atkūrimo bei funkcionavimo Pirmojo pasaulinio karo laikotarpiu ir pirmaisiais metais po jo pabaigos problematikai.

Atlikta analizė parodė, kad vadovėliuose daug dėmesio skiriama Lietuvos atkūrimo genezei, ypač reiškiniams susijusiems su visuomeniniu ir politiniu gyvenimu. 9-12 klasių vadovėliai nepriklausomybės atkūrimą inicijuotą lietuvių politikų sieja su tuometine Europos situacija. Nušviečiant Lenkijos klausimą, vadovėliai dažniausia atkreipia dėmesį į tai kaip Entantės šalys prisidėjo prie jos nepriklausomybės atkūrimo ir į skaitlingus karinius konfliktus užsimezgusius nepriklausomybės aušroje. Vadovėlių autorių išvystytas pasakojimas supažindina mokinius su skirtingomis lietuvių ir lenkų politikų koncepcijomis susijusiomis su Lietuvos valstybingumo atkūrimu bei jos alternatyvomis kaip kad Abiejų Tautų Respublikos atkūrimo idėja.

Резюме

Проблемы возрождения и сосуществования литовского и польского государств в учебниках, изданных в Литве.

В статье был проведен анализ повествования, который авторы литовских учебников истории (11 учебников, изданных за последние десять лет, предназначенных для 5-12 классов) использовали для описания проблем возрождения и функционирования литовского и польского государств в период Первой мировой войны и в первые годы после ее окончания.

Анализ показал, что особое внимание было уделено генезису возрождения Литвы - явлениям, касающимся литовской общественной и политической жизни. Учебники для 9-12 классов более четко связывают попытки восстановления независимости, инициированные литовским политическим классом, с ситуацией, сложившейся в тогдашней Европе. В польском вопросе учебники чаще всего упоминают о важности, которую государства Антанты придавали ее независимости, и о многочисленных вооруженных конфликтах, разгоревшихся на заре ее независимости. Повествование авторов учебников также знакомит учеников с различными концепциями литовских и польских политиков, связанными с реконструкцией литовской государственности и ее альтернативами, такими как идея восстановления Речи Посполитой Обоих Народов.

Summary

The Issues of the Revival and the Functioning of the Lithuanian State and the Polish State in Textbooks Published in Lithuania

The article analyzes the narrative used by the authors of Lithuanian history textbooks (11 items published in the last ten years, intended for grades 5-12) to describe the issues of rebirth and the functioning of Lithuanian and Polish states during World War I and in the first years after its end.

The analysis showed that special attention was paid to the genesis of Lithuania's rebirth – phenomena related to Lithuanian social and political life. Textbooks for grades 9–12 more clearly link the attempts to regain independence initiated by the Lithuanian political class with the situation in Europe at that time. In terms of Poland, textbooks most often mention the importance that the Entente countries attached to its independence and the numerous armed conflicts that flared up at the dawn of its independence. The narrative of the authors of the textbooks also introduces students to the diverse concepts of Lithuanian and Polish politicians related to the reconstruction of Lithuanian statehood and its alternatives, such as the idea of rebuilding the Polish-Lithuanian Commonwealth.